

שני פרקים / נתן אלתרמן

א. חומר הדין

צו הגירוש שהוצא נגד שלושה ממתנחלי חברון הוא ענין שאין ליישבו על-ידי המתקת העונש או בדרך של מתן חנינה וכדומה. השאלה היא לא שאלת ביטולו של העונש אלא שאלת ביטול הצו. תיקון השגגה הזאת שיצאה מלפני האחראים, הוא צורך חיוני שאפשר להסבירו בכמה נקודות בלבד: – עיקרו של צו-הגירוש הזה אינו בכך שחומרת העונש אינה הולמת את חומרת החטא, אלא בכך שהוא מעתיק את הענין כולו אל תחום שאינו שלו. החטא (הקמת הקיוסק) הוא ענין שבין המתנחלים ובין תקנות המימשל, ואילו העונש הוא ענין שבין תקנות יסוד של העם היהודי ובין הארץ. – עד כה לא היגלה המימשל אפילו ערבי אחד מן "הגדה" בשל עבירות על חוקי בנין או כל עבירה אזרחית אחרת. ההגליות, במידה שהיו, היו עונש על עבירות מדיניות מובהקות, ואף זאת בהתחשב עם נתינותם של הנענשים. העובדה שהמימשל רואה אפשרות לגזור גלות על יהודים במקומות אלה, בשל עבירה אזרחית, מעידה כי זכות הימצאותם של יהודים באיזור המדובר מסתברת לו כזכות שבאה מכוחו של המימשל בלבד. דבר זה אינו כך בשום פנים. – אמנם כן, צו-הגירוש הזה אינו קם להגלות את המתנחלים הללו ממדינת ישראל. אך גם מדינת ישראל וגם המימשל קיימים כיום מכוח העיקרון שכפר, לפני קום המדינה, בכל גזירות גלות של יהודים מארץ-ישראל. כך מימי אשור ובבל ורומא עד היום. כל עיקרה של הציונות הוא כפירה בחוקיותם של אותם צווי-גירוש. – המתנחלים לא היו יכולים להימצא כאן לולא נצחון צה"ל ולולא המימשל שבא בעקבותיו, אך גם הם וגם המימשל נמצאים כאן לא רק מכוח תקנות אדמיניסטרטיביות, ולא תקנות אדמיניסטרטיביות יכולות להוריש מכאן לא את המימשל ולא אותם. משום כך, משמעו של חומר הדין במקרה זה אינו רק חומרת הדין, אלא יותר מזה: החומר שממנו דין זה עשוי. הוא עשוי מחומר שלא ממנו עשויות כל קורותינו כאן. זהו חומר שהגוף היהודי אינו יכול לקבלו, חומר המוכרח ליצור יסודות התנגדות, כמו לעת מחלה.

אין אני בא ללמד דברים אלה לשום איש. האנשים שאני אומר להם זאת מעורים בכך יותר ממני. אני בא רק להזכיר כי דברים אלה קשורים בצו ההגליה ואין לנתקו מהם. גזירת גלות אדמיניסטרטיבית זו מעוררת אסוציאציות כה מרובות וכה מרחיקות לכת, אפילו מבחינה מדינית, עד כי אין לשער שמחשבה שניה לא תניע את המימשל לבטל פקודה זו. כאמור, ביטול לא על דרך המתקת העונש, אלא על דרך מניעת הצו.

ב. אנקת גבהים

1

השאלות שעליהן סבב הדיאלוג של רחובות, בין צעירי המשכילים של ישראל ושל התפוצות, אינן, כידוע, שאלות צעירות ביותר. יהדות ונכר, יהדות כלאום, או כמושג רוחני, דרכי חיפוש ואישורה של המהות היהודית, כל אלו בעיות בעלות ותק מכובד, אך לשבחן ייאמר שהן מתמזגות כיום יפה בחברת צעירים. יתר-על-כן, כמה מבעיות אלו, שהזקינו עם הציונות-במרכאות, נעשו אפילו סמל ללבטי האדם בחברה המודרנית, ובקצת תוספת איפור של מונחים רווחים, כגון "ניפור" ו"חיפש זהות" ודומיהם, הן יכולות כיום להשתלב בכל קמפוס ולהלך אפילו יד ביד עם ה"הפיז", עם פרחים וגיטארות.

2

לא לשווא נשמעה גם בשיחת רחובות הטענה שמדינת ישראל, שנועדה לפתור את השאלות הללו, לא המציאה להן פתרון והננו עומדים לפנייהן כמתחילים מבראשית. אלא שטענה זו כרוכה בשתי טעויות. טעות ראשונה היא שמדינת ישראל נועדה כביכול לפתור שאלות אלו, וטעות שניה היא ההנחה ששאלות אלו בכלל נועדו לפתרון. מדינת ישראל, על אף ההנחה הרווחת, לא נוצרה לפתור את שאלות מהותה ויעודה של היהדות, או שאלות מהותו של היהודי. היא באה רק לתת לשאלות אלו מקום חיות ומקום קיום. שאלות אלו עלו לארץ-ישראל ונשתקעו בה וכשם שליוו את העם מאות בשנים, עם "מורה נבוכים" ועם "הכוזרי" ועם משה מנדלסון ועד משכילי גאליציה, כך הן מלוות כיום את המדינה. סכנת תשובה סופית צפויה לשאלות אלו דווקא בגולה. שם הן עשויות להיפתר על דרך הטמיעה והחדלון.

מקובל שהאינטלקטואלים של התפוצות עוסקים בשאלות אלו ביתר עמקות מזו שהן זוכות לה בישראל. ייתכן. אך ההבדל העיקרי בדרך הצגתן של בעיות אלו בגולה הוא, לדעתי, לא במידת ההעמקה, אלא בכך שמתוך דיוניהם של יהודי הגולה בענינים אלה אתה חש תמיד, נוסף על השאלה עצמה, גם ענין אחר ומטרת-לוואי שהיא לפעמים העיקרית. תמציתה של מטרה זו: להוכיח מדוע אין לעלות לישראל.

3

אומרים כי באותו דיאלוג של רחובות לא חסרו שעות ריתחה וכי את התגובות הנסערות ביותר עוררו דבריו של ג'ורג' שטיינר, מבקר צעיר בעל מוניטין מרצה בקיימברידג'. דבריו נתפרסמו בחתימתו ב"ג'רוזאלם פוסט", אם מכתב-יד של הרצאתו ואם כמילואים לה, וכיוון שכך אפשר לדון עליהם מכלי-ראשון.

עיקר קביעותיו של שטיינר הוא בכך שסילוקו של ייצר ההשתייכות הלאומית הוא ערובה להצלחת האנושות מטירופי המלחמות המאיימות להביא עליה כליה. אפשר, כך הוא אומר, שהיהודי לא זו בלבד שאינו צריך לראות פסול במעמדו כאורח בין האומות, אלא עליו לברך על כך. לאחר שהוא דוחה את אשמת הנאמנות המפוצלת (שאינה אלא נאמנות לבחינה המוסרית המתחדשת תמיד) הוא מוסיף ואומר "שעה שילעגו לנו על פגמי הדיבור המקומי שבפינו ועל שלא הגענו לידי השתלבות לא-מודעת באידיום של ארצות-מושכנו, נודה באשמה ונאמר כי יחד עם היינה וקאפקה אנו משקיפים על המציאות לא מבעד לאשנב של לשון אחת אלא מבעד לחלונותיהן של לשונות אחדות. לאלה המתפארים בקברות אבות קדמונים נשיב כי למות בנכר אינו הבזוי בגורלות וכי מארכס טמון בהייגייט ופרויד בגולררס-גרין ואפרו של איינשטיין פוזר על פני ניו-ג'רסי.

עלי לומר מיד שהנני מסכים לכל מלה ומלה שבפיסקה זו, כל זמן ששטיינר עצמו עומד מאחורי הנאמר, אך מרגע שהוא אומר להכליל את הדברים, אין לי ברירה אלא לשער בנפשי כיצד יראה יהודי של כל ימות השנה שעה ששייב ל"מלעיגים" על היגיו או על תלישותו או על מעמדו כ"אורח בין האומות", ויצדיק מעמדו זה בטענה כגון "הלמאי מארכס ופרויד ואיינשטיין". תשובה זו, לדעתי, מגוחכת קצת אפילו בפי ג'ורג' שטיינר, אף שאינו יהודי פשוט, אלא שזה כבר ענין של טעם.

4

אך יש בפיו של שטיינר עוד נימוק לצידוקו של מעמד ה"אורח". ליהודים או לפחות לחלק מהם – כך הוא סבור – צריך מצב זה של נדודים בנכר להיות בבחינת כפרה על חטא קדמון שחטאה היהדות בשעתה ולו גם שלא במתכוון. היהדות לדבריו, מילאה תפקיד מסויים כאחד ממקורות הלאומנות

והגזענות בעולם. "בכל מקום שבו ראתה עצמה אומה מן האומות נעלה על זולתה, בכל מקום שהכיבוש והשיעבוד הומתקו בריטוריקה של יעוד עליון, צלצלו פסוקי התנ"ך. אנו שומעים פסוקים אלה מפי דוגלי האפארטהייד, ותמונות העם הנבחר אינן נטולות שייכות גם לשנאת הנאצי את היהודי". הפירוש הנאצי למקור יהודי זה אמנם, לדעתו של שטיינר, בגדר פארודיה ותחפושת שטנית "ואף-על-פי-כן, אם אין זה קשור אל מה שהיהדות עשתה מאותם פסוקים מקראיים, הרי זה קשור אל מה שאחרים עשו מהם". היהודי נושא איפוא באחריות מסויימת לפשעי השבטיות והשוכניזם, ופשע זה כמעט השמיד את העם היהודי שעה שהוא חזר כמו בומאָראנג מן העבר היהודי שנסתלף. תפקידנו עכשיו הוא אולי לתקן ולו רק על-ידי דוגמת חיינו הפרטיים התלושים, משהו מן הטירוף הזה. להיות נודדים ופזורים הוא אולי בשביל כמה מאתנו צורך מוסרי".

היסוד הצורם בדברים אלה אינו מחץ-חריפותם אלא קהותה של חריפות זו. ההומוריסט היהודי דער טונקעלער כתב פעם, שגם על הגבוהים שבהרים יכול אדם להגות את המחשבות השטחיות ביותר. דוגמא מוחשית להערה זו הוא מראהו של שטיינר הצעיר המטפס אל שיאי היסטוריוסופיה יהודית כדי להוריד משם אנקת-גבהים זו על חטא קדמון של היהדות שמכוחו נעשה התנ"ך, על-כרחו, מקור ל"מיין קאמפף". ייתכן כי יותר מן הפשע ששטיינר מתריע עליו מפליאה הכפרה שהוא בורר לענין זה. ספק אם אותם סיגופים של נדידה כאורח בין האומות מספיקות לחטאת זו. העם היהודי על-כל-פנים יצטרך לחפש כפרות אחרות.

אכן, בכך אין חיבוטיו של שטיינר הצעיר מסתיימים עדיין. חשבוננו הנוקב נמשך. ישרנותו אינה מניחה לו שלא להודות כי בלי מדינת ישראל לא תתקיים זהותו היהודית וכי ייתכן שהוא יצטרך לה במקרה פוגרומים "בארגנטינה ואפילו במיסיסיפי", אלא שלבטיו מתעוררים ביתר-שאת שעה שהוא שואל איך ייתכן בכל-זאת ש"ניני שפינוזה והיינה" יצדיעו לדגל ויישבעו שבועות נאמנות למדינה. לא נתווכח על מידת ה"אתה בחרתנו" שבדבריו של שטיינר ונאמר רק כי ניני שפינוזה והיינה מוצאים מקום ללבטים גם בתוך מדינת ישראל גופה ומציאותם בה אינה מסתכמת בהצדעות, והם בפירוש עמלים "גם בעדה וגם נגדה". כפי הפרוגראמה שקובע שטיינר לעצמו כ"אורח" בעולם. אלא שאם כך ואם כך, הוא מגיע בסוף מאמרו למסקנה כי עליו לעמול למען מדינת ישראל בכל הדרכים הכספיות ודרכי התעמולה, אף שהוא יודע שבכך אינו ממלא את עיקר החובה. כאן אנו יורדים סוף-סוף מן הגבהים אל רמת המגבית היהודית המאוחדת, וכיוון שגלשנו לארץ-המישור אפשר לפוש, מתוך הרגשה כי אחר ככלות הכל יכולים אנו להגיע גם עם ג'ורג' שטיינר הצעיר לעמק השווה.